

УДК 94(477.51)"1880/1890"

DOI 10.31654/2520-6966-2018-10i-92-154-166

К. Ю. Солодка

аспірантка I року навчання спеціальності "Історія України"
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Вплив контрреформ 1880–1890-х років на соціальний склад Ніжинської міської думи

У статті досліджуються особливості проведення контрреформ 1880–1890-х років. З'ясовуються причини їх введення, особливості запровадження на українських землях та на території Чернігівщини зокрема. Характеризується соціальний склад державних органів Ніжина після реформи 1861 р., прослідковуються зміни в організації місцевого управління після Міського положення 1870 р. Аналізується вплив контрреформ кінця XIX ст. на кадровий склад Ніжинської міської думи.

Ключові слова: контрреформи, чиновник, Міська дума, державна служба, Чернігівська губернія.

Побудова успішної держави неможлива без проведення широкомасштабних реформ у сфері державного управління. Набутий в Україні досвід їх проведення, зміни в устрої та функціонуванні органів державної влади переконують у необхідності серйозної уваги до вивчення минулого державної служби та чиновницького апарату зокрема, які існували на українських землях. Держава запроваджуючи реформи, повинна чудово розуміти, що їх успіх залежить не тільки від самого змісту того чи іншого законодавчого акту, але і від людей, на котрих покладається завдання впровадження новітніх перетворень у життя суспільства.

Протягом другої половини XIX ст. одночасно з реорганізацією у державному апараті Російської імперії відбувалися зміни кількісного, соціального та якісного складу державних службовців. Для вдалого реформування у сучасній Україні необхідно враховувати історичну практику проведення та вплив реформ 60–90-х рр. XIX ст. на різні сторони життя чиновництва. Це зумовлює актуальність обраної теми та її науково-практичне значення.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі всебічного аналізу комплексу документальних джерел та наукової літератури охарактеризувати вплив контрреформ 1880–1890-х років на кадровий склад Ніжинської міської думи.

Питання проведення та впливу контрреформ кінця XIX ст. на діяльність державних установ почало досліджуватися ще в дореволюційний час. А. Градовський, у своїй праці зосереджує увагу на вивченні історії формування та діяльності органів міського самоврядування після проведення реформи 1861 р., після введення Міського положення 1870 р., реформ 1880 та 1892 років [12]. Важливим напрацюванням є праця В. Гессена, у якій аналізується діяльність державних установ місцевого рівня [11]. Праця Г. Шрейдера присвячена реформі 1892 р., аналізуються причини її проведення, вплив на організацію роботи чиновницького апарату [30].

У другій половині XX ст. починають друкуватися статті, монографії, які розкривали нові аспекти досліджень та дозволили по-новому подивитися на дану проблематику. Однією з фундаментальних праць є праця П. Зайончковського, у якій аналізується законодавча база, становище чиновництва після проведення реформ [14]. Н. Єрошкін прослідковує зміни в кадровому складі, системі організації роботи державних службовців [13]. Питання соціального складу цивільного чиновництва після проведення контрреформи 1892 р. розкривається у праці Л. Писарькової [22].

Сучасний етап дослідження формування, становлення та ролі чиновницького апарату другої половини XIX ст. представлений такими науковцями як Р. Воробей, В. Шандра, Л. Шара, В. Шевченко [10; 25; 26; 27; 28]. Так, В. Шандра належить до кола тих науковців, які всебічно досліджують питання виникнення та функціонування органів місцевого управління у другій половині XIX ст. Дослідник звертається до проблематики теоретичних засад державної служби, правових основ формування та функціонування корпусу цивільних державних службовців [25].

Л. Шара та Р. Воробей аналізують процес формування та вплив реформ 60–90-х років на формування чиновницького апарату Чернівщини, звертаються до питання формування міських дум, земств, їх соціальний склад та специфічні особливості, які притаманні даному регіону [10; 26; 27].

Заслугує на увагу дослідження В. Шевченко [28], який детально аналізує реформи 1860–1890-х рр., робить власні висновки та проводить паралелі з сьогоденням. Серед інших науковців окреслене питання розробляють В. Кулик, О. Ланько, С. Леп'явко, В. Нардова, Л. Раковський [17–21; 23].

У європейських країнах перехід від феодалізму до капіталізму супроводжувався залученням населення до системи місцевого управління. Росія не стала винятком. Специфіка російської дійсності

полягала лише в тому, що все запроваджувалося не шляхом революції, а реформами, які проводила царська бюрократія, саме тому зміни розтягнулися на довгі роки та були малодієвими на практиці.

Закон від 19 лютого 1861 року звільняв близько 23 млн селян із кріпосної залежності, у результаті цього постає питання зміни адміністративного управління. До закону фактично управлінськими справами повіту займалися поміщики. Однак у нових умовах управляти вільними селянами, наділених землею, ставало неможливо, необхідний був новий механізм управління на місцях. Тому 1 січня 1864 р. імператор затвердив "Положення про губернські та повітові земські установи" [18, с. 72].

Земства почали вводитися у Російській імперії з 1864 року. Чернігівське повітове земство розпочало свою діяльність восени 1865 року. З цього моменту всі справи, повноваження та майно, що належали "Приказу Общественного Призрения" передавалися управі. Структуру чернігівського повітового земства складали: земські збори – розпорядчий орган; земська управа – виконавчий орган. Більша частина гласних (депутатів) була дворянами. Їх обирали відповідні земські збори на три роки у складі голови і шести членів [18, с. 7–8].

Варто зауважити, що влада намагалася зберегти перш за все владу дворян у нових установах. Тому на території Чернігівської губернії земства почали вводитися фактично одразу після уведення в дію Положення, що пояснюється впливовістю дворянства в краї, на яке спирався центральний уряд.

Ніжинська земська управа як орган місцевого самоврядування була заснована 20 липня 1865 р. Основними функціями, які їй належали, були господарчі питання та утримання громадських будівель. Система земського самоврядування складалася з земських зборів та земської управи. У свою чергу, повітові земські збори складалися з гласних, які обиралися терміном на три роки за трьома куріями. Керівне становище в них займали поміщики, інші групи населення були представлені купцями, селянами та духовенством [9, арк. 1].

Однак система виборів була побудована таким чином, що керівне положення займали поміщики, а селяни майже не мали впливу на розгляд та прийняття рішень. Відповідно за "Положенням" від 1 січня 1864 року усі виборці поділялися на три групи – курії, основною ознакою яких був майновий ценз. Перша виборча курія мала назву землевласники, до якої входили повітові поміщики, які володіли землею певних розмірів (вони встановлювалися залежно від місцевості – від 200 до 3000 десятин), а також промисловці та

торговці, які мали підприємства вартістю не менше 15 тис. крб або торговий обіг у 6 тис. крб і більше. До першої курії відносилися також уповноважені від дрібних землевласників, які мали понад 1/20 повного майнового цензу, а також від духовенства [10, с. 190].

Друга курія мала назву міської і складалася з власників майна у губернських і прирівняних до них центрах, повітових і заштатних містах. До неї входили власники торговельно-промислових закладів з річним обігом у 6 тис. крб і більше, купці I та II гільдій, жителі міст, які володіли в межах міста нерухомою власністю, що залежно від чисельності населення, мусила мати мінімальну оцінку від 500 до 3 тис. крб [10, с. 191].

Третя курія – селянська, на відміну від двох попередніх не мала майнового цензу. Вибори тут були двоступеневі, спочатку на волосних сходах обиралися представники повіту, які потім обирали гласних повітових земських зібрань. Вибори проводилися раз на три роки [10, с. 191].

Отже, земства, утворені на підставі "Положення" 1864 р., стали цензовими установами. Вибори гласних були куріальними, нерівними. Поміщики за розрахунком на кількість землі отримували значно більше місць, ніж селяни.

Принцип поділу виборців на 3 курії застосовувався на всіх рівнях. У Ніжині до першої курії відносилися багаті землевласники та дворяни, зокрема, у квітні 1865 року було обрано представників від землевласників Ніжинського повіту. Свої кандидатури подало 46 осіб, із них обраними вважалися ті, хто набрав більше половини голосів, у підсумку гласними від першої курії ставало 19 осіб. Новообрані гласні мали високе соціальне становище та на момент обрання мали звання по службі: титулярний радник, губернський секретар, штабс-капітан, чиновник 9 класу і т. д. [7, арк. 145]. Друга курія складалася з представників купецтва переважно 2 гільдії. Від неї до Ніжинської повітової земської управи балатувалося 25 кандидатів, із яких було обрано 8 представників [7, арк. 98–100].

Сильні позиції мало ніжинське купецтво. Внаслідок проведення ліберальних реформ, передачі права вирішення економічних питань на містя, підприємець, який брав активну участь в економічному житті міста, стає зацікавленим у вирішенні питань, які стосувалися безпосередньо його діяльності.

Тож можемо говорити про те, що реформи місцевого управління були вкрай необхідними для пореформеної імперської бюрократичної системи. Однак вони супроводжувалися серйозними суперечностями і проблемами. Центральна вертикаль влади не хотіла втрачати

контроль над місцевими органами, особливо у фінансовій сфері. В той же час багато господарських проблем перекладалися на місцеві бюджети, що не могли витримати весь тягар. Відповідно збільшилися податки для населення, переважно селян і міщан. Ніжину були притаманні тенденції характерні для всієї Російської імперії. Виборці поділялися на 3 курії за майновим становищем. Відповідно до цього багаті землевласники міста отримували значно більше місць та повноважень у повітовій земській управі, що давало їм можливість вирішувати все на власний розсуд без урахування позицій 3 курії.

Реформи 60–70-х рр. XIX ст. були вимушеним кроком царського уряду, спрямованим на подолання наростаючої політичної кризи в Російській імперії. Скасування кріпосного права прискорило цей процес. У суспільстві посилювалося невдоволення засиллям бюрократії, яка гальмувала модернізаційні процеси в усіх сферах життя. Нехтувати цими настроями було загрозою для влади, на що вона почала повільно реагувати, вдаючись до реформ системи органів управління, першочергово на місцевому рівні [20, с. 83].

В умовах становлення ринкових відносин виникла життєва потреба реформування міст. 20 березня 1862 р. з'явилося "височайше повеління" приступити до вироблення нового Положення для міст імперії на основі Санкт-Петербурзької хартії 1846 р. Для розробки законопроекту урядом залучалася громадськість. У 509 містах імперії були сформовані комісії з найбільш досвідчених громадян, власників нерухомого майна, які висували свої пропозиції стосовно організації міського самоврядування [27, с. 39]. Відповідна комісія була створена і в Чернігові. У поданих нею пропозиціях вказувалося, що жителі міста, які мають вищу освіту, можуть користуватися правом обирати і бути обраними до органів міського самоврядування незалежно від їхнього майнового цензу [29, с. 99].

У містах і містечках продовжували функціонувати муніципальні управління, що базувалися на основі "Грамоти та права міст Російської імперії", виданого Катериною II 21 квітня 1785 р. Наприклад, згідно даного акту населення Ніжина ділилося на 6 розрядів, а від кожного обирався один гласний в Думу. "Шестигласна" Дума складалася із гласних та міського голови. Вона була практично безправна і у всіх питаннях підпорядковувалася вище посадженим чиновникам [2, арк. 2].

Міська реформа 1870 р. замінила "шестигласну" Думу всестановою міською установою місцевого самоуправління. Положенням передбачалося створення розпорядчих органів – міських дум, і виконавчих – міських управ, детально описувалася виборча система, структура самоврядних органів, межі компетенції. 32 статті першого

розділу "Про міські виборчі зібрання" безпосередньо присвячувалися умовам наділення громадян виборчими правами на основі буржуазного виборчого цензу і самій процедурі голосування. Теоретичне обґрунтування даних положень розробив представник поміркованої ліберальної буржуазії Б. Чичерін. Він вважав, що "муніципальними бюджетами повинні розпоряджатися лише ті особи, які приймали участь у їх формуванні", саме ця ідея і була підтримана урядовими колами [27, с. 40].

Отже, головним рушієм запровадження відносно нового міського самоврядування на теренах Російської імперії було знищення кріпацтва та заснування земських установ. Царська імперія ставала на шлях капіталізму, унаслідок чого міста швидко розвивалися в економічному плані, змінювалася соціальна структура населення. У силу цього питання управління містами, облаштування комунального господарства набували особливого значення. Сама підготовка реформи міського самоврядування мала затяжний характер. Це пояснюється прагненням влади, з одного боку, створити формальну демократію на місцях, а з іншого – зберегти власні позиції.

Чернігівська губернія стала однією з перших, де запроваджувалося Міське положення 1870 року. Вже на 1880 рік воно діяло майже в усіх містах і містечках губернії. Міська управа Чернігова розпочала свою діяльність 21 грудня 1870 р. [23, с. 35]. Першим міським головою став купець Яков Селюк, його заступником – Кузьма Ходот. На наступних виборах 1875 р. головою міської управи став учитель гімназії Василь Хижняков, що цікаво, Хижняков вважався "органічним демократом", тому перебував під наглядом поліції [19, с. 249–251].

Унаслідок реформи 1892 р. право голосу у Чернігові отримала лише 301 особа, що складало близько 1 % всіх жителів. Для порівняння під час виборів 1870 р. право голосу мало 636 чоловік – тобто 4 % виборців. У 1897 р. право голосу мали 460 чоловік, які обрали 41 гласного. Серед них було 32 дворяни та 9 представників інших станів. Таким чином, провідне місце в чернігівському самоврядуванні посіли дворяни [19, с. 251–252].

Ніжин став одним із перших міст Російської імперії, де утворювалися нові органи самоврядування. У 1872 р. були проведені вибори до міської думи та управи. Виборчим правом наділялося доволі велике коло жителів Ніжина. Зокрема, міщани, які досягли 25-річного віку і проживали у населеному пункті не менше двох років, володіли нерухомим майном чи сплачували податки до міської скарбниці за патенти на утримання промислових і торгових закладів. Неповнолітні й недієздатні чоловіки і жінки як власники майна, могли брати участь у

виборах через довірених осіб: батьків, братів, синів, зятів чи опікунів. У кожному з таких випадків оформлялися у письмовій формі доручення, завірені нотаріальними конторами [27, с. 40].

У підсумку можемо говорити про те, що відтепер у виборах мали право брати участь різні верстви населення і це мало позитивні наслідки, однак Положення містило й значні недоліки, що свідчило про збереження становості. Робітники й інтелігенція, які проживали у найманих квартирах, особи, що перебували під слідством, засуджені, позбавлені духовного сану, чиновники губернської адміністрації і представники поліцейських відділень, лікарі, працівники освіти, які не мали відповідного майна, не наділялися виборчими правами, а відтак не могли бути обраними до органів самоврядування [27, с. 40].

Першим міським головою Ніжина у 1872 р. було обрано відставного поручика артилерії М. Фальковського. Членами Ніжинської міської управи стали: надвірний радник М. Манцов, купець Г. Зевін, міщанин Ф. Подковщиков [17, с. 47]. Посада заступника обиралася не як окрема посадова особа. Функції заступника виконувалися лише у випадку тимчасової відсутності голови міської думи. На дану посаду обрали старшого члена управи, грека за походженням, Анастасія Кунелака, якого 15 травня 1872 р. затвердив губернатор [1, арк. 21].

Список обраних членів Ніжинської міської думи нараховував 63 особи. У соціальному відношенні до управи увійшли: потомствених гласних громадян – троє, надвірний радник, статський радник і кавалер, два титулярних радники, колезький асесор, колезький секретар, два губернських секретарі, три священики, двадцять п'ять купців, двадцять міщан, п'ять козаків, два поручики, чотири греки. Таким чином, соціальний склад першої міської думи віддзеркалював соціальну стратифікацію міста Ніжина [24, с. 61]. Компетенція міської думи була обмежена місцевими господарчими питаннями: облаштування міста, протипожежні заходи, підтримка та розвиток торгівлі й промисловості [6, арк. 1–2].

Наступні вибори до міської думи відбулися у 1876 році, про що міська управа оголосила ще в кінці 1875 р. Підготовка до їх проведення почалася зі складання списку громадян, які отримали право на участь у виборах. Даною роботою займалася міська управа, яка, склавши списки, оголосила їх загалу. Потім, протягом двох тижнів, місцеві жителі мали право подавати скарги проти неправомірності чи неповності списків. Всі свої скарги громадяни мали подавати до 1 січня 1876 року, а після вказаної дати управа вже остаточно затверджувала їх та передавала міській думі. Про всі зміни в списках управа мала сповістити виборців не пізніше ніж за один місяць до проведення виборів. Надалі усі незадоволені рішенням думи могли терміном

у сім днів подавати скарги до губернатора, який передавав справу на розгляд Губернського по міським справам присутствія [3, арк. 12]. У списку виборців чисельність першої курії становила 32 особи, другої – 70, третьої – 563 особи [3, арк. 8–12]. З кожної курії обирали по 22 людини, а це, в свою чергу, означало, що інтереси третьої курії представлені майже не були.

Стосовно агітаційної роботи, то вона перед виборами не проводилася. У гласні міг обиратися кожен, хто мав право голосу на виборах, включаючи тих, кому воно належить за довіреністю. Для подачі своєї кандидатури потрібно було заявити про це перед початком голосування або ж запропонованим кимось із виборців [9, с. 327].

Проведення виборів здійснювалося публічно, шляхом таємного голосування, що для Російської імперії було інноваційним. Міська управа намагалася чітко дотримуватися процедури їх проведення, законності та гласності. Але через нечітке трактування, погане знання організаторами виборів статей закону, недосконалість техніки голосування, призводили до порушення законодавства, що негативно впливало на увесь процес проведення виборів.

Одним із кращих очільників Ніжинської міської думи був купець І гільдії Павло Федорович Кушакевич, котрий беззмінно керував містом майже двадцять років поспіль, з 1881 до 1901 р. Заступником його було обрано дворянина Григорія Кондратовича Краєвського. Членами думи стали дворянин Є. Малиш – Федорцов, почесний громадянин міста І. Долгоруков, дворянин А. Техановський [5, арк. 2, 4, 34–35].

Отже, "Міське положення" 1870 р. справило позитивний вплив на розвиток міста, адже розширювало права місцевих органів, передусім у питаннях муніципальної компетенції. Міські думи й управи отримали значну самостійність у вирішенні місцевих господарських питань. Варто зазначити, що міські кошториси приймалися без адміністративного затвердження. Губернатори не мали права необмеженого втручання у муніципальні справи, здійснюючи лише нагляд за законністю постанов та рішень міських дум і управ.

Однак царський уряд не врахував усіх позитивних моментів, які мала реформа 1870 р., тому у 1892 році була проведена контрреформа. Важливими причинами були, по-перше, дворяни являлися соціальною опорою царизму, тому за допомогою нового виборчого закону пропонувалося послабити в міських думах позиції купецтва та торгово-промислової буржуазії, збільшити роль дворянства; по-друге, невдоволення губернаторів та градоначальників відносно незалежності муніципальних органів (якою думи та управи реально користувалися) [9, с. 327].

За новим статутом зменшувалася кількість виборців, ними тепер могли стати тільки власники нерухомого майна вартістю 1000 руб. Також виборчі права отримали особи та заклади, які утримували торгово-промислові підприємства I чи II гільдії. Сама ж компетенція міських дум зводилася до нуля. Функції міського виконавчого органу покладалися на колегію виборних чиновників, що залежали від вказівок урядової адміністрації. Натомість Міське положення 1892 р. суттєво розширювало його компетенцію за рахунок органу розпорядчого. Доповіді й висновки управи трактувалися однаково з постановами думи, і остання заміщала управу. Відтепер губернатор отримав право нагляду не тільки за законністю, але і за правильністю постанов міських муніципалітетів – у цьому полягала суть системи опіки і втручання [15, с. 196–197]. Унаслідок проведеної реформи чернігівський губернатор Є. Андрієвський прислав листа до Ніжинської міської думи з вимогою негайного пред'явлення йому формулярних списків службовців думи та управи й у майбутньому постійно за його вимогою надавати таку інформацію [5, арк. 3].

Таким чином, проведена контрреформа негативно вплинула на всестанове представництво у міській думі. На виборах міської думи у 1875 році кількість виборців складала 665 чол., більшість якої були представниками 3 курії [3, арк. 8–12]. Вже 1885 року їх чисельність зросла до 3278 чол., що свідчить про збільшення кількості виборців, які належали до купецтва, торгово-промислової буржуазії, військових, козаків та міщан [4, арк. 51]. Натомість метою реформи 1892 р. було збільшення представництва дворянства у муніципальних органах.

Ніжин у даній ситуації є винятком, адже у 1894-х роках міську думу та управу формувало не лише дворянство, але і купецтво та міщанство. Усі новообрані представники мали гарну освіту, як наслідок, муніципальні органи залишалися бути представленими багатьма соціальними групами, що відіграло позитивну роль у її діяльності [5, арк. 6–22].

Отже, сформувавши нові органи самоврядування, службовці, які входили до їх складу ставили перед собою прогресивні суспільні цілі, спрямовані на благоустрій міста, покращення життя міщан. Реформи 70-х років XIX ст. заклали ознаки демократизації у суспільстві, які були знищені контрреформою 1892 року. Ніжин став одним із перших міст Російської імперії, де запроваджувалися нові органи влади. Склад першої міської думи віддзеркалював соціальну стратифікацію міста. Чиновники Ніжина були представлені дворянством, міщанством, купецтвом та іншими соціальними групами, переважна більшість яких мала гарну освіту, що позитивно вплинуло на діяльність

новосформованих органів. Унаслідок контрреформ 1880–1890-х рр. число виборців Ніжина суттєво скоротилося, що пояснюється збільшенням майнового цензу для участі у виборах. Незважаючи на це, соціальний склад Ніжинської міської думи не зазнав суттєвих змін.

Література

1. Відділ державного архіву Чернігівської області в місті Ніжин (далі ВДАЧОН). Ф. 340. Оп. 1. Спр. 1. 42 арк.
2. ВДАЧОН. Ф. 340. Оп. 1. Спр. 7. 23 арк.
3. ВДАЧОН. Ф. 340. Оп. 1. Спр. 11. 53 арк.
4. ВДАЧОН. Ф. 340. Оп. 1. Спр. 39. 89 арк.
5. ВДАЧОН. Ф. 340. Оп. 1. Спр. 1480. 119 арк.
6. ВДАЧОН. Ф. 341. Оп. 1. Спр. 1381. 81 арк.
7. ВДАЧОН. Ф. 342. Оп. 1. Спр. 15. 152 арк.
8. ВДАЧОН. Ф. 342. Оп. 1. Спр. 18. 62 арк.
9. Борисов А. Избирательный закон и организация системы выборов по городскому положению 1870 и 1892 гг. *Известия Пензенского государственного университета им. В. Г. Белинского*. 2011. № 23. с. 326–332.
10. Воробей Р. Формування та становлення системи місцевих органів державної влади та правління в Україні у др. пол. XIX – на поч. XX ст. Чернігів: КП "Вид-во "Чернігівські обереги", 2009. 354 с.
11. Гессен В. Вопросы местного управления. Санкт-Петербург: Тип. и лит. А. Е. Ландау, 1904. 235 с.
12. Градовский А. Начала русского государственного права. Санкт-Петербург, 1907. Ч. 2. Органы управления. 580 с.
13. Ерощкин Н. История государственных учреждений дореволюционной России: учебник для студентов высших учебных заведений по специальности "Историко-архивоведение". 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Высш. шк., 1983. 352 с.
14. Зайончковский П. Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в. Москва: Мысль. 1978. 388 с.
15. История России в XIX в. Москва, 1907. Т. 4. 385 с.
16. История СССР. 1861–1917 гг. / под ред. В. Тюкавкина. Москва, 1990. 463 с.
17. Кулик В. Ніжинська міська управа. *Ніжинська старовина*. 2007. Вип. 3 (6). С. 47–51.
18. Ланько О. Державна влада і кооперація 1861–1917 рр. (до постановки проблеми). *Сіверянський літопис*. 2013. № 1. С. 70–75.
19. Леп'явко С. Чернігів. Історія міста: науково-популярне видання. Київ: Темпора, 2012. 432 с.
20. Нардова В. Городское самоуправление в России после реформы 1870 г. *Великие реформы в России 1856–1874 гг.* Москва: Издательство Московского университета, 1992. 221 с.
21. Нардова В. Городское самоуправление в России в 60–90-х годах XIX в. Правительственная политика. Ленинград: Наука, 1994. 260 с.

22. Писарькова Л. Социальный состав городских гласных накануне контрреформы 1892 г. *История СССР*. 1989. № 6. С. 152–158.

23. Раковский Л. Чернігівське міське самоврядування і упорядкування міста в 2 пол. XIX ст. *Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини*. Вип. 3. Чернігів, 1995. С. 33–40.

24. Страшко Є. Міське самоврядування в Ніжині у 2-й половині XIX ст. *Історія та культура Лівобережжя України*. Київ; Ніжин, 1997. С. 70–75.

25. Шандра В. Формування бюрократії на території Правобережної України. *УІЖ*. 2007. № 2. С. 143–158.

26. Шара Л. Соціальний склад виборців і гласних Чернігівської міської думи в руслі реформування законодавства про міське самоврядування (остання третина XIX ст.). *Сіверянський літопис*. 2007. № 4. С. 90–98.

27. Шара Л. Формування міських дум Чернігівщини за положенням 1870 р. *Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини*. Чернігів, 2002. Вип. V. С. 38–44.

28. Шевченко В. Реформи 1860–1890-х рр. у Російській імперії: сучасне трактування. *УІЖ*. 2003. № 5. С. 117–123.

29. Шевченко В., Кулінська С. До історії міського самоуправління Чернігова. *Літературний Чернігів*. 1998. № 2. С. 98–104.

30. Шрейдер Г. Городская контрреформа 11 июня 1892 г. *История России в XIX в.* Москва, 1913. С. 181–208.

References

1. Viddil derzhavnogo arkhivu Chernihivskoi oblasti v misti Nizhyn (dali VDACHON), f. 340, op. 1, spr. 1, 42 ark.

2. VDACHON, f. 340, op. 1, spr. 7, 23 ark.

3. VDACHON, f. 340, op. 1, spr. 11, 53 ark.

4. VDACHON, f. 340, op. 1, spr. 39, 89 ark.

5. VDACHON, f. 340, op. 1, spr. 1480, 119 ark.

6. VDACHON, f. 341, op. 1, spr. 1381, 81 ark.

7. VDACHON, f. 342, op. 1, spr. 15, 152 ark.

8. VDACHON, f. 342, op. 1, spr. 18, 62 ark.

9. Borysov A. Yzbyratelnyi zakon y orhanyzatsyia systemy vyborov po horodovym polozheniyam 1870 y 1892 hh. / A. V. Borysov // Yzvestyia Penzenskoho hosudarstvennogo unyversyteta ym. V. H. Belynskoho. – 2011. – № 23. – s. 326 – 332.

10. Vorobei R. Formuvannia ta stanovlennia systemy mistsevykh orhaniv derzhavnoi vlady ta pravlinnia v Ukraini u dr. pol. XIX – na poch. XIX st. – Chernihiv: KP "Vyd-vo "Chernihivski oberehy", 2009. – 354 s.

11. Hessen V. Voprosy mestnogo upravleniya / V. Hessen. – SPb.: Typ. y lyt. A. E. Landau, 1904. – 235 s.

12. Hradovskiy A. Nachala russkoho hosudarstvennogo prava: Ch.2, Orhany upravleniya. – SPb., 1907 h. – 580 s.

13. Eroshkyn N. Ystoriya hosudarstvennykh uchrezhdeniy dorevoliutsyonnoi Rossyy: Uchebnyk dlia studentov vysshykh uchebnykh zavedeniy po spetsyalnosti "Ystoryko – arkhivovedenye". – 3-e yzd., po pererab. y dop. – M.: Vyssh. Shk., 1983. – 352 s.

14. Zaionchkovskiy P. Pravytelstvennyi apparat samoderzhavnoi Rossyy v XIX v. M.,: "Mysl". 1978. 388 s.
15. Ystoriya Rossyy v XIX v. M., 1907. T.4. 385 s.
16. Ystoriya SSSR. 1861–1917 hh. / Pod red. V. Tiukavkina. M., 1990. 463 s.
17. Kulyk V. Nizhynska miska uprava // Nizhynska starovyna. 2007. Vyp. 3(6). – s. 47 – 51.
18. Lanko O. Derzhavna vlada i kooperatsiia 1861 – 1917 rr. (do postanovky problemy) // Siverianskyi litopys. – 2013. – № 1. – s. 70 – 75.
19. Lepiavko S. Chernihiv. Istoriia mista – Naukovo-populiarne vydannia. – Kyiv, Tempora, 2012. – 432 s.
20. Nardova V. Horodskoe samoupravlenye v Rossyy posle reformy 1870 h. // Velykye reformy v Rossyy 1856 – 1874 hh. – M.: Yzdatelstvo Moskovskoho unyversyteta, 1992. – 221 s.
21. Nardova V. Horodskoe samoupravlenye v Rossyy v 60 – 90-kh hodakh XIX v. Pravytelstvennaia polytyka. L., Nauka, 1994. 260 s.
22. Pysarkova L. Sotsyalnyi sostav horodskyykh hlasnykh nakanune kontrreformy 1892 h. // Ystoriya SSSR. 1989. № 6. s. 152–158.
23. Rakovskiy L. Chernihivske miske samovriaduvannia i uporiadkuvannia mista v 2 pol. XIX st. // Problemy istorychnoho i heohrafichnoho kraieznavstva Chernihivshchyny. Vyp. 3. Chernihiv, 1995. s. 33–40.
24. Strashko Ye. Miske samovriaduvannia v Nizhyni u 2-y polovyni XIX st. // Istoriia ta kultura Livoberezhzhia Ukrainy. K.; Nizhyn, 1997. s. 70–75.
25. Shandra V. Formuvannia biurokratii na terytorii Pravoberezhnoi Ukrainy // UIZh. – 2007. – № 2. – s. 143 – 158.
26. Shara L. Sotsyalnyi sklad vybortsiv i hlasnykh Chernihivskoi miskoi dumy v rusli reformuvannia zakonodavstva pro miske samovriaduvannia (ostannia tretyna XIX st.) // Siverianskyi litopys. 2007. № 4. s. 90–98.
27. Shara L. Formuvannia miskyykh dum Chernihivshchyny za polozhenniam 1870 r. // Problemy istorychnoho i heohrafichnoho kraieznavstva Chernihivshchyny: Chernihiv. 2002. Vyp. V. s. 38–44.
28. Shevchenko V. Reformy 1860–1890-kh rr. u Rosiiskii imperii: suchasne traktuvannia // UIZh. 2003. № 5. s. 117–123.
29. Shevchenko V., Kulinska S. Do istorii miskoho samoupravlinnia Chernihova // Literaturnyi Chernihiv. 1998. № 2. s. 98–104.
30. Shreider H. Horodskaia kontrreforma 11 yunia 1892 h. // Ystoriya Rossyy v XIX v. M., 1913. s. 181–208.

Е. Ю. Солodka

аспирантка I года обучения специальности "История Украины"
Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

**Влияние контрреформ 1880–1890-х годов на социальный состав
Нежинской городской думы**

В статье исследуются особенности проведения контрреформ 1880–1890-х годов. Выясняются причины их введения, особенности внедрения на украинских землях и

на территории Черниговщины в частности. Характеризуется социальный состав государственных органов Нежина после реформы 1861 г., прослеживаются изменения в организации местного управления после Городового положения 1870 г. Анализируется влияние контрреформ конца XIX века на кадровый состав Нежинской городской думы.

Ключевые слова: контрреформы, чиновник, Городская дума, государственная служба, Черниговская губерния.

K. Y. Solodka

1 year post-graduate student

speciality "History of Ukraine" Nizhyn Gogol State University

Influence of counter-reforms of the 1880s–1890s on the social composition of the Nizhyn City Duma

The article deals with the peculiarities of conducting counter-reforms in the 1880-90s. The reasons for their implementation, features of introduction into Ukrainian lands and the territory of Chernihiv region, in particular, are summarized. Characterizes the social composition of the government institutions of Nizhyn after the reform of 1861, after which there were changes in the organization of local self-government in the City Regulations of 1870. The author analyze the influence of counter measures of the end of the nineteenth century on the composition of Nizhyn City Duma.

Also in the article, attention is paid to the analysis of legislative acts of the Russian Empire, which regulate the life of the bureaucratic apparatus. The changes that were made to the legislation during the second half of the nineteenth century are being monitored, their influence on the activity of the bureaucracy is analyzed. Characterized by the main difficulties that arose in organization of the elections to the newly created bodies.

The author gives a comparison of the features of the introduction of city regulations in Chernihiv and Nizhyn, outlining the main authority of state institutions and their social composition. Positive points that were inherent to the local administration after the reforms identified are highlighted. The author states that according to unpublished sources, after the reform of 1870, representatives of the middle class, nobility and merchants were elected to the Nizhyn City Duma. It is noted that, unlike other county cities, after the conduct of counter-reforms in the 1880s-1890s, the staffing of state institutions of Nizhyn did not undergo any changes, which had a positive effect on their activity.

Key words: counterreform, official, city council, civil service, Chernihiv region.